

Микола Мушинка
(Пряшів, Словаччина)

ВСЕСВІТНЬО ВІДОМИЙ ГІТАРИСТ СТЕПАН РАК ТА ЙОГО БІОЛОГІЧНА МАТИ ВАСИЛИНА СЛИВКА

У статті автор розкриває непрості сторінки біографії відомого гітариста українського походження Степана Рака та його біологічної матері.

Ключові слова: Степан Рак, гітарист, родина, мати, усиновлення.

В статье автор раскрывает непростые страницы биографии известного гитариста украинского происхождения Степана Рака и его биологической матери.

Ключевые слова: Степан Рак, гитарист, семья, мать, усыновление.

The article is devoted to exposing the difficult pages of biography known guitarist of the Ukrainian origin Stepan Rak and his biological mother.

Key words: Stepan Rak, family, mother, adoption.

Степан Рак належить до найвизначніших гітаристів світу. Із своїми концертами він виступав у 66 країнах – на чотирьох континентах і скрізь викликав величезне захоплення публіки. В 1982 р. в Музичній академії у Празі він заснував відділ гітари, а 2000 р. президент В. Гавел іменував його першим професором гри на гітарі в Чехії. У 2001 р. його, як першого гітариста у світі, запросили на сольний концерт у Московській консерваторії ім. Чайковського. Успіх концерту С. Рака перевершив усі очікування, і його запрошували в Росію та Україну ще кілька разів. У Харкові після концерту публіка підняла його на руки і понесла залом. У 2004 р. він своїми концертами підкорив музичну еліту столиці Китаю Пекін та інших міст цієї величезної країни. У тому ж році він ексцелював на Міжнародному гітарному фестивалі в американській Каліфорнії. Його концертами захоплювалися лідери ООН, депутати Європарламенту, президенти та голови урядів багатьох країн і навіть королева Великобританії Єлизавета II.

Степан Рак автор понад сотні композицій різних жанрів. Він грає на кількох музичних інструментах, однак його доменою є класична гітара, в якій він досяг абсолютної досконалості. Грає всіма пальцями правої і лівої рук. Музичний термін “тремоло Рака” здобув загальне поширення. У 1990 р. він викладав гру на гітарі у Вестерн-університеті в Канаді та Музичній школі Джуліард у Нью-Йорку. Шість разів побував із концертами та лекціями в Австралії та Новій Зеландії.

Як це не дивно, але до зрілого віку цей віртуоз гітарної музики не знав ні точної дати, ні місця свого народження і навіть імені та прізвища своїх батьків. В одному з інтерв'ю він про це заявив (тут і далі переклад з чеської автора – *М.М.*): “Версій про моє походження є кілька. Найвірогіднішою є та, що мене російські солдати знайшли в розбомбленому селі десь на Підкарпатській Русі і привезли в Прагу. Тут ніби-то мене плакала якась російська лікарка чи медсестра, а потім мене віддали на адапцію” [5].

19 травня 1946 р. Степана усиновила бездітна чеська подружня пара – Марія і Йозеф Раки з містечка Радотін – без яких-небудь документів. Прийомна мати лише перед смертю в прощальному листі написала йому, що він – син танкіста Першого Чехословацького армійського корпусу Степана Заколянського та медсестри цього ж корпусу Василини Сливки. І вона твердила, що в Прагу привезли його на танку і здали в дитячий притулок без метрики. У дотеперішніх енциклопедіях та музичних довідниках місцем його народження здебільшого названо село Шандрово (нині Олександрівка) Хустського району, де він ніби-то народився 8 серпня 1945 р.

У прийомних батьків хлопець знайшов ідеальну сімейну атмосферу. Побачивши в дитині музичні здібності, вони віддали його в середню музичну школу та консерваторію в Празі і врешті-решт – на музичний факультет Академії музичного мистецтва. Там він спеціалізувався в композиції та грі на гітарі. Вже під час навчання його композиція “Гіросима” здобула першу премію в загальнодержавному конкурсі молодих композиторів.

Після закінчення вузу в 1975 р. його запросили у Фінляндію, де він при тамтешній консерваторії заснував і протягом п'ятих років очолював клас гітари, а одночасно концертував та викладав гру на гітарі по цілій країні. Там у нього народилося двоє синів, з яких старший Ян-Матей пішов слідами батька і став відомим гітаристом, а молодший Степан став палеонтологом.

У 1980 р. сім'я Раків повернулася із Фінляндії до Праги. Степан

із того часу викладав гру на гітарі в консерваторії, пізніше – на музичному факультеті Академії музичних мистецтв. Одночасно він виступає в різних країнах світу. В його репертуарі є кілька десятків ціловечірніх програм. У них переважають його власні композиції, але й обробки під гітару творів класичної музики, фольклору, трампські пісні, фольк, рокен-рол тощо.

У 1991 р. з нагоди 400-річчя з дня народження чеського педагога-гуманіста Яна Амоса Коменського Степан Рак, разом з відомим артистом Альфредом Стрейчком, підготував величавий концерт "Слава Коменському" ("Vivat Comenius"), який здобув успіх у багатьох країнах світу. Концерт нагороджено найвищою оцінкою – Премією ЮНЕСКО. Досі понад 600 реприз концерту бачили любителі музики в 32 країнах світу – в шістьох мовних мутаціях: чеській, латинській, німецькій, французькій, англійській та іспанській. В основу концерту "Слава Коменському" покладено фрагменти з найвідомішої праці Я.-А. Коменського "Загальна порада, як виправити діла людські", що довго вважалася загубленою. Її рукопис у 1934 р. виявив український вчений Дмитро Чижевський у бібліотеці одного з німецьких сиротинців.

Після одного з концертів у Росії на початку 2009 р. С. Рак розповів журналістам про своє походження. Сказав, що десь в Україні живе його брат, якого він ніколи не бачив. Чеський центр у Києві (директор Рудольф Седлачек) розшукав брата – Володимира Сливку в Хусті і на черговому концерті С. Рака в Софії Київській 27 квітня 2009 р. влаштував зустріч двох братів не лише перед очима глядачів, але й перед камерами телебачення. За згодою С. Рака та Чеського центру російська телекомпанія "Інтер" в рамках передачі "Жди мене" показала цю зворушливу зустріч глядачам багатьох країн світу.

Наприкінці 2009 р. Степан Рак за посередництва мого друга-комеціолога Франтішка Гібла звернувся до мене як дослідника рідкісних документів з проханням з'ясувати деякі "білі місця" в його біографії. У Хусті я зустрівся з його братом Володимиром, в Олександрівці – з тіткою Марією Дублей (матір'ю 12-х дітей) та іншими членами цієї розгалуженої родини (у матері було шестеро братів і сестер).

У Військовому історичному архіві в Празі мені вдалося віднайти цінні документи про Степанову рідну маму Василицу. В цих документах вона виступає під іменем Цецілія Сливка (Cecilie Slivková). Так її записано в метриці, хоч вона весь час виступала під іменем "Василина. Згідно з евіденційною картою, вона народилася 10 січня

1924 р. в селі Шандрово. Далі в її військовій карті зазначено: професія – медсестра, рідна мова – українська, релігія – православна, освіта – 4 класи початкової школи. В армію прийнята 14 липня 1944 р. До того часу вона служила у резервному полку Чехословацького Корпусу генерала Л. Свободи.

Ставши медсестрою Третьої Чехословацької самостійної бригади, вона з боями пройшла весь бойовий шлях Чехословацької бригади. У своїй заяві про визнання бойового стажу від 18 серпня 1982 р., адресованій Міністерству оборони Чехословацької республіки, вона пише: “V 1943 r. vstoupila jsem v Buzuluku SSSR dobrovolně do Čs. Vojenské jednotky v SSSR a do skončení války byla jsem příslušníkem Čs. Korpusu gen. Svobody a zúčastnila jsem se bojů proti fašizmu”. 3 армії вибула 12 березня 1946 року.

Міністерство національної оборони ЧССР 25 березня 1986 р. звернулося в цій справі у Військовий історичний архів в Празі, який на підставі наявних документів підтвердив службу Цецілії Сливки в Чехословацькій армії від 14 липня 1944 до 12 березня 1946 р.

В архіві Православного Кафедрального храму св. Кирила і Методія в Празі я знайшов метрику про народження і хрещення її сина Степана, згідно з якою він народився 8 серпня 1945 р. як нешлюбна дитина Василини Сливки, а похрещений був 14 серпня 1945 р. [1, арк. 51]. Там же зазначено, що нешлюбну дитину пізніше освоїв “Josef Rak, adoptivní otec”. Мати – “Vasilina, r. Slivková”. Степан Сливка був похрещений разом з Василем Могоритою, народженим 6 серпня 1945 р., теж нешлюбним сином Марії Могорити, яка, згідно з документами Військового історичного архіву, була відкомандована від резервного полку до корпусного інтендаційного парку в той же день як і Цецілія Сливка.

У Державному архіві Закарпатської області завдяки його директорові М.В. Делегану вдалося відкрити “Справу” (“Дело”) Цецілії (Василини) Сливки з 1941 р. [3], яка проливає певне світло на її біографію та втечу з Угорщини в Радянський Союз, частково і на її службу в Чехословацькому корпусі. Це 43 аркуші звітів про її затримання й арешт, квитанцій про вилучені речі, протоколів допитів, обвинувачень, вироку “трійки” НКВС про її засудження, пізніших заяв підсудної та рішень органів про її реабілітацію тощо.

З наявних документів виходить, що Цецілія була затримана 20 лютого 1941 р. за двісті метрів від кордону, в районі між Ясинням на угорському боці і Яблонним на радянському боці. У “Протоколі затримання порушника державного кордону СССР” наведено, що

вона народилася 10 червня (!) 1924 р. в місті Севлюші (насправді – в селі Шандрово Хустського району 10 січня 1924 р.), за національністю русинка, громадянка Угорщини з постійним місцем проживання в м. Тячеві, освіта – два класи початкової школи, незаміжня, несудима, безпартійна. У графі “Останнє місце служби наведено: “Роботала по найму чернорабочей в селе Тишковица Бизестицького округа (?), Венгрия”. Соціальне походження – “из крестьян”. Майновий стан – “ничего не имеет”. Затримана 20 лютого 1941 р. о 17.00 год. в координаті 5214+7 на території Яблоницької сільради Яремчанського району Станіславської області, 800 м від кордону. Кордон перейшла одна 20 лютого 1941 р. о 16.30 год. в координаті 5212+9 “при открытом переходе границы в поисках лучшей жизни; ухитрений не применяла, сопротивлений не оказывала, попыток скрыться не имела”. При особистому обшуку затриманої в неї виявилися “деньги венгерской валюты – 10 филеров”. У посвідці про вилучені речі під час арешту наведено: “ножницы маленькие, расческа, зеркало круглое, кошелек, кольцо белого металла без камня”. Нічого більше. Затримали її старшина Стрелков Іван та Боровиков Ілля – без яких-небудь документів.

У той же день, тобто 20 лютого 1941 р. старшина комендатури НКВС лейтант Брешков піддав затриману першому допиту, кожна сторінка якого власноручно підписана Цецлією (латинськими буквами). Він повторив особисті дані затриманої із попереднього протоколу, виправивши дату її народження на 10 січня 1924 р. та національність на “українська”. У графі про місце служби і посаду наведено: “Служанка в доме чеха в гор. Тячево”, а соціальний стан уточнив: “Из крестьян-средняков”. Тут же наведено склад її сім’ї: мати Марія Михайлівна – 49 років, брати: Юра – 22, Іван – 28, Василь – 18; сестра Марія – 12 років. Для двох дальших сестер, мабуть, місця в графі не вистачало. І тут наведено, що її освіта закінчилась на другому класі початкової школи, однак підкреслено, що затримана володіє українською, чеською, русинською, угорською і трохи німецькою мовами.

На питання “Чим ви займались в Угорщині?” вона відповідала: “Восьмирічною я пішла в школу, провчилася два роки, десятирічною стала служанкою в домі єврея Гейзи Мотилусша в м. Хусті, в якого пропрацювала два роки. Дванадцятирічною пішла служити до жителя с. Тишковица Йосифа Кутки, в якого працювала до переходу кордону”. (Тут і далі переклад з російської автора – М.М.).

На питання про мету переходу кордону вона відповідала: “Я перейшла кордон тому, бо в нас розповідали, що в Росії краще жити і

працювати. Від нас багато людей відійшло туди, а інші збираються відходити. В пошуках кращого життя і роботи я вирішила перейти в Росію”. Далі вона розповіла, що їй ніхто не намовляв і не допомагав їй. Лише в Ясінні вона випадково зустріла колишню землячку з Тячева Бланку Хайдакову (мабуть Гайдукову – *М.М.*), яка показала їй дорогу до кордону.

Ще того ж дня 20 лютого 1941 р. Василю Сливку під конвоєм було відправлено в містечко Надвірна, де старший помічник начальника 5 відділу технічний інтендант 2 ранга Карпов підписав “Постановление для обвиненія”. Затриманій приписувався єдиний кримінальний злочин: “Сливка Цецилия Ивановна в феврале 1941 г. нелегально перешла границу из Венгрии в СРСР”. На підставі цього обвинувачення її відправили в тюрму міста Станіслава (нині Івано-Франківськ), де 5 березня 1941 р. слідчий управи НКВС Сагайдачний допитав її. По суті він повторив трафаретні питання: попросив розповісти біографію і пояснити мету нелегального порушення державного кордону. Підсудна і тут повторила свої “зінання” з попереднього допиту.

На питання “Ви визнаєте себе винною в тому, що нелегально перейшли державний кордон із Угорщини в СРСР?” вона чистосердечно відповіла: “Так!”. І це було достатнє визнання вини. На підставі цього обвинувачення “тройка Особого совещания при Народном комиссаре Внутренних Дел СССР” (в складі слідчих Сагайдачного, Шаповала і Белоглазова) 3 червня 1941 р., тобто через три з половиною місяця від затримання, постановили: “Сливку Цицилию Ивановну, за нелегальный переход госграницы, заключить в исправительно-трудовой лагерь сроком на ТРИ года, считая срок с 20 февраля 1941 г.”.

Як вона проводила три з половиною місяця слідчої тюрми в Станіславі і де вона відбувала кару в “Справі” немає ні слова. Лише в листі до Івано-Франківського суду із серпня 1974 р. Василина написала, що 20 лютого 1941 р. була вже другою її спробою втечі до Радянського Союзу. Вперше – восени 1939 р. радянські прикордонники її схопили й передали угорським жандармам, які її били.

Згідно з твердженням сина Володимира, у 1939 р. Василина втікала в Радянський Союз із групою молодих людей. Угорські жандарми всіх їх інтернували в одній із хустських шкіл, перетворених у в’язницю, бо хустська тюрма була переповнена безпосередніми учасниками оборони Карпатської України, головним чином стрільцями “Карпатської Січі”. З імпровізованої тюрми Василіні вдалося втекти, і в лютому 1941 р. вона повторила втечу в Радянський Союз.

Свого листа із серпня 1974 р., адресованого Івано-Франківському судові, вона закінчила висловленням широї радості з факту, що їй вдалося повернутись живою на рідне Закарпаття: "Повернулася я щаслива і рада, що ми, закарпатці, не даремно втікали за долею в Радянський Союз. Ця доля кров'ю завойована. Йдучи пліч-о-пліч із радянськими бійцями, з героїчними синами, які назавжди скинули з нас тяжкі ярма і народ Закарпаття зажив щасливо і заможно. Минулося людське горе. Бодай його не згадувати ніколи [...] Я працюю техпрацівницею (прибиральницею – *М.М.*) у восьмирічній середній школі, як інвалід праці третьої групи з інвалідною пенсією 21 карбованців. Здоров'я у мене не важне. Більше хворію, ніж працюю, так що мені потрібні ті роки до війни, які я просиділа в тюрмі, і де працювала до війни, а також мушу дістати собі воєнні роки. Тоді був би в мене робочий стаж. Я буду надіятися, що допоможете мені".

Син Володимир у розмові зі мною зауважив, що мама мала в тілі два металеві осколки від поранення – в спині і голові. Осколок із спини їй лікарі виоперували, а із голови – не змогли, бо він знаходився близько мозку й операція могла б спричинити його пошкодження. Від цього мама мала постійні болі в голові, які часто переростали у психічні розстроєння: галюцинації, втрату пам'яті тощо.

У листі від 18 грудня 1974 р. на вимогу, щоб вона уточнила спроб втечі до Радянського Союзу і назвала імена пограничників, які її затримали, вона відповіла: "У Ворохті я була затримана 1939 року радянськими прикордонниками. Як вони писалися, мені не представлялись, а тихо повели на заставу і закрили в підвал одну самотню і кілька разів допитували щодня – що примусило мене втікати через кордон у Радянський Союз. Я сказала: "Від злиднів, холоду, голоду і побиття я втікала [...] Народилась я в 1924 році в селі Олександрівка, Хустського р-ну на Закарпатті, в сім'ї селянина-бідняка. Солом'яна стріха над нами заламувалась. Нас було семеро дітей. Через бідність ми жодне не мали змогу вчитись у школі. Я від семи років пішла служити до панів за шматок хліба і поношений одяг. У 1939 році я вирішила шукати щастя за кордоном. Пробувала втекти до Радянського Союзу, але на перший раз мені не повезло. Мене схопили угорські прикордонники і передали в руки угорським жандармам. Вони мене били..."

В іншому листі на підтвердження факту, що Василина Сливка при другій спробі втечі в Радянський Союз у червні 1940 р. і справді була ув'язнена в радянській тюрмі Івано-Франківська, вона наводить імена і прізвища тринадцятьох своїх спів'язнів – переважно жінок із За-

карпаття, підкреслюючи, що не всім їм вдалося повернутися додому.

Про своє ув'язнення в надвірнянській та станіславській тюрмах, як і етапування в Сибір та непосильну працю в таборах ГУЛАГу, Василина Сливка не сміла говорити навіть рідним дітям, братам та сестрам, бо це в той час могло б розцінюватися як “антирадянська агітація та пропаганда”, за яку легко можна було потрапити в Сибір й у післявоєнний час.

Та все ж таки знайшлися люди, які в часі незалежності України розповіли про страшні муки тисячі закарпатських втікачів до СРСР, які їм довелось пережити в радянських тюрмах і таборах. Одним з них був земляк Василини Сливки М.Г. Герич із села Ганичі Тячівського району, який перейшов кордон 20 травня 1940 р. в тому ж урочищі села Ясіння як і вона. Його, як і Василину після першого допиту відвезли у Ворохту, а наступного дня в Надвірну. Там його разом з п'ятнадцятьома дорослими і двома підлітками ув'язнили в невеличкому підвалі. У цьому тісному підвалі всі вони в голоді і холоді прожили два тижні, сплячи на голому бетоні. Після двох тижнів, усіх їх (як пізніше і Василину) під конвоєм направили у місто Станіслав (Івано-Франківськ).

“Тут я побачив багато народу, жінок, дітей, стариків і молодих солдат, що дезертирували з угорської армії, – розповідав М.Г. Герич. – Усіх нас поставили до стіни лицем до огорожі під охороною радянських солдат з собаками. Серед нас був лісник разом з дружиною і шістьома дітьми. І коли почали роз'єднувати матір в один бік, батька – в другий, а дітей – в третій, перелякані діти кричали від жаху. Тюрми були переповнені народом, спали на голій долівці, повітря не вистачало, люди вмирали з голоду. Звідси й розпочалися табірні муки, засуджених”.

Далі редактор цитованого видання переказує скорочений зміст спогадів засудженого: “Везли їх голодних у холодних вагонах для худоби. Інколи конвой давав відро води без кухля. Довезли до Комі АРСР. Від залізниці транспортували дві доби автомашинами до лісу, а далі йшли пішки. Від голоду і холоду багато людей падали по дорозі. Всіх завели у ліс, де не було жодної будівлі. Конвой зробив відмітки на деревах (визначив зону, далі якої не можна було ступати), дав пили і сокири для лісоповалу і наказав будувати для себе бараки. Завезли один котел і один мішок крупи. Воду брали з снігу, солі не було, посуду – теж. Робили з дерева. Побудували барак – і знову наказ відходити далі в ліс. А у збудоване приміщення привезли коней.

Таким чином будували бараки до самої весни. Потім мостили дорогу до лісу, щоб могли їздити машини. Згідно з нормами, копали по п'ять кубометрів замерзлої землі, заготовляли по шість кубометрів деревини. Змучені й голодні, якщо норму не виконали, не одержували пайка: 400 грам чорного замерзлого хліба і літр баланди. За таких умов щоденно вранці не вставало 5-6 чоловік. Померлих, згідно з наказом конвою, викидали за зону в сніг" [4, с. 32-33].

Усе це – і тюрму, і етап, і ГУЛАГ – через вісім місяців зазнала і 17-річна Василина Сливка. Сьогодні важко навіть уявити собі, як усе це могла пережити молода дівчина. Згідно з твердженням її близьких, допомагала їй вижити в екстремальних умовах віра в Бога і загартваність організму важкою фізичною працею від раннього дитинства.

На підставі її клопотання, 4 лютого 1974 р. Івано-Франківський обласний суд під головуванням А.К. Карпця та з участю прокурора Ф.А. Русина скасував постанову про засудження Василини Сливки з 2 червня 1941 р. й повністю її реабілітував. Та і після реабілітації вона повинна була мовчати про пережиті страждання. У дійсності вона, як і більшість людей подібної долі, намагалася забути пережиті страхіння, бо кожна згадка про них бодай в думках, викликала в неї душевну травму.

Та й без її розповідей досі віднайдені матеріали дають доволі ясну картину про народження і перші місяці життя Степана Рака та трагічну долю його матері Василини Сливки.

Наприкінці 1942 р. за вимогою Чехословацького екзильного уряду в Лондоні всіх чехословацьких громадян (основу яких становили жителі Закарпатської України), які нелегально прибули до Радянського Союзу і були засуджені за "нелегальний перехід державного кордону", було амністовано. Сильні та здорові "втікачі" мали змогу добровільно вступити в Чехословацьке військо в СРСР, яке формувалося в м. Бузулуку. Тут, як уже було сказано, у 1943 р. вступила до Першого Чехословацького батальйону і Василина-Цецілія Сливка і з боями пройшла весь бойовий шлях Чехословацького Корпусу ген. Свободи – від Бузулука до Праги. Була поранена і нагороджена орденами.

На бойовому шляху вона покохала начебто офіцера військового корпусу Степана Заколянського, який після одного з боїв (а може вже після війни) "пропав без вісти". Від нього вона й завагітніла, а після війни народила сина, якого на честь батька назвала Степаном. У Військовому історичному архіві в Празі мені досі не вдалося знайти про Степана Заколянського жодного документа.

Після війни, згідно з документом Військового історичного архіву в Празі, Цецілія Сливка жила в селі Богосудов Теплицького округу (вул. Бенешова, ч. 169), де знаходилася окрема лікарня для військових інвалідів-свободовців.

Коли дитині було вісім місяців, – як впливає з розповіді Васиlinesи своєму синові Володимирі, – Василина залишила її у подруги, а сама поїхала у Шандрово відвідати рідних, яких не бачила від 1941 р., обіцяючи повернутися через тиждень-два. На залізничній станції в Чопі вона задрімала і злодії вкрали в неї сумку з документами та орденами, а державний кордон саме в тому часі (після приєднання Закарпаття до СРСР) радянська сторона герметично закрила. Василина без документів ніяк не змогла повернутися до дитини в Чехію. Про те, що вона була воїном чехословацького війська, сформованого в Радянському Союзі, і має немовля в Чехії, їй не повірили.

У Чехії дитина захворіла, і подруга віддала її в лікарню, а сама змінила квартиру, виїхавши з місця їх спільного перебування. Усі спроби Васиlinesи нав'язати з нею контакт посередництвом радянських і чехословацьких органів та Червоного хреста виявились безуспішними.

У 1948 р. Васиlinesи завдяки її колишнім військовим друзям вдалося приїхати в Чехію і знайти сина в прийомних батьків у Радотіні. Там вона, за свідченням прийомної матері Степана, найнялася покоївкою в готелі, щоб заробити гроші на прожиток, і щовечора приходила на поріг Ракової хати. Обливаючись сльозами, вона благала прийомних батьків повернути їй сина. Та вони категорично відмовлялися виконати її прохання. Прийомні батьки за два роки встигли полюбити дитину і не хотіли віддати її в невідоме середовище – у післявоєнні радянські злидні. Право було на їх боці і вкрай розчарована Василина повернулася в Хуст ні з чим.

Із розповідей близьких і знайомих Васиlinesи, з якими мені довелося зустрічатися (сина Володимира, його дружини, сестри Марії, вчителя Андійця та інших), можна створити доволі точну картину про душевний стан матері, яка не з власної вини загубила єдинородного сина.

Коли в 1946 р., після п'ятьох років розлуки, Василина повернулася на рідне Закарпаття, вона знайшла там зовсім інше середовище, ніж те, яке вона залишила. Її ровесники, брати і сестри обзавелися сім'ями. Органи влади їй довго не вірили, а, навпаки, ставилися до неї з презирством: “Хто знає, з ким вона у війну нагуляла дитину, а тепер видає з себе героїню з загубленими документами!”

Поранення з війни Васишині все частіше й дошкульніше давали про себе знати. Вона відчувала не лише фізичні болі, але й психічний розлад. Від єдиної своєї життєвої радості – сина, вона була штучно відлучена. А коли після двох років мати врешті-решт знайшла сина, він вже був у “чужих” руках. Виявилось, що це вже не її дитина, бо суд без відома і згоди біологічної матері, присудив її іншим батькам. А ті відмовилися віддати дитину рідній матері, яка не з власної провини загубила її.

Повернувшись вдруге із Чехії на рідне Закарпаття 1948 року, вона відчувала велику самотність. Знайти життєвого партнера в невеличкому містечку, де кожен кожного знає і де на денному порядку побутують плітки та наклепи, їй було важко. Та Васишині дуже хотілося завести сім'ю: мати дитину, якій би вона змогла віддати свою любов.

Випадково познайомилася з воїном Радянської армії Олексієм Грушком із Дніпропетровщини. “Ти Сливка, я – Грушка, сливка з грушкою добре співіснують; що якби ми заснували фруктовий сад?” – жартома запропонував Олексій. “Я не проти!” – відповіла Василина. Так розпочалася їх дружба, а 1 серпня 1949 р. в них народився син Володимир. Після закінчення військової служби Олексій залишився жити в Хусті. Спільного місця проживання в них не було. Жили у найманих квартирах. Та після народження дочки Люби 1954 р. він демобілізувався, покинув сім'ю і більше до неї не повертався. Жодних “аліментів” він на дітей не сплачував, та Василина їх від нього і не вимагала.

Синові, коли той вчився в школі-інтернаті в Хусті, батько одного разу до дня народження надсилав пакунок цукерок. “Це був для мене великий подарунок, який справив мені неймовірну радість, – згадував Володимир в розмові зі мною. – Я був гордий, що маю батька, який дбає про мене. З цукерками (які тоді були значним дефіцитом) я поділився з цілим класом. З того часу однокласники перестали мене обзивати безбатченком. Досі пригадую зворотню адресу на пакунку: Дніпровська область, м. П'ятихатки, станція Ханзонівка, Грушко Олексій. На жаль, це був єдиний прояв любові батька до мене!

Ні Василина, ні син, ні дочка, більше тата не бачили, бо він на їхні листи перестав відповідати. Василина про дітей дбала зразково. Син Володимир після військової служби і до пенсії 2009 р. працював водієм. Його дружина (безпосередня сусідка) закінчила швейне училище в 1964 р. і до відходу на пенсію працювала на швейній фабриці швачкою, згодом майстром швейного цеху. Мають трое дітей: Дочка

закінчила кулінарний технікум і працює підприємцем, її чоловік – в лісному господарстві. Син Володимир – водій, його дружина вчителька. Син Михайло – будівник-оздоблювач, працює в Празі, його дружина – в торгівлі. І в дочки, і у синів є по двоє дітей. Дочка Василина Люба після закінчення середньої школи працювала швачкою на фабриці “Нарцис” в Хусті. Після одруження виїхала в Черкаську область, де живе й досі. Чоловік помер. Дітей в них не було.

Мати часто нагадувала дітям, що в них у Чехії є брат Степан, з яким вони конче повинні зустрітись. Та вони й не пробували розшукати його, бо в умовах радянської дійсності це було не бажаним. Василина теж не пробувала нав’язати стосунки ні з сином Степаном, ні з його усиновителями. Не цікавилась вона ні долею своєї подруги, в якій залишила дитину. Її ім’я перед дітьми вона ніколи не згадувала.

А Степан, довідавшись, що він не є біологічним сином Марії та Йосифа Раків (а довідався це випадково від хлопців на вулиці, які обзивали його: “Rusáku, Rusáku, přivezli tě na tanku!”) дав їм слово, що до їх смерті не буде шукати своїх біологічних батьків. І обіцянку дотримав. Деталі про своє походження він довідався лише після смерті названої матері із її нотаріально завіреного листа. Василина працювала робітницею на хутряній фабриці в Хусті, пізніше – прибиральницею в школі. Правда, дуже часто хворіла і її заробіток та інвалідна пенсія були мінімальні.

Роздобувши документи про участь у Корпусі ген. Свободи вона, за свідченням сина Володимира, в Хусті стала поважаною особою. Її запрошували на різні збори, бесіди з нагоди круглих річниць перемоги, нагороджували медалями, писали нібито про неї й у пресі.

Оцінюючи ситуацію з плином років, Володимир (нині професійний водій вантажних машин на пенсії) в розмові зі мною зауважив: “Тій прийомній матері честь і слава, що не дала дитині пропасти і вивела Степана в люди”.

Василина померла 15 травня 1992 р. в Буштині, де її й поховано. А хто була ця загадкова подруга, в якій Василина Сливка залишила дитину перед виїздом на відвідини до рідних в Закарпатті? Правдоподібно, була це її землячка Марія Могорита, яка разом з нею 14 липня 1944 р. була відкомандирована від резервного полку Чехословацького корпусу ген. Свободи в діючу армію і разом з нею пройшла бойовий шлях від Бузулука до Праги.

В евіденційній карті, що зберігається у Військовому історичному архіві в Празі, про неї сказано: “Mohoritová Marie. [Otec] Vasil.

Dat. nar.: 11.X.1905. Místo nar.: Tuška, o. Volove. Mat. řeč: ukrajinská. Povolání: rolník. Vzdělání: malogramotná. Kmen. čís.: 14062. Klasif.: v poli. Odv. roč.: 1944. Nábož.: řeč.kat. Stav: vdaná (?). Odv. čís. 12537. Pozn.: 14.7.44. Překročila hranice ČSR: 14.4.40. Nástup čin. sl. 14.7.44. Země: Kam. Podolský. Demobilizovaná: 12.3.1946/ NP Praha. Adresa: PÚ Chodova Plana (перекреслено) Broumov č. 89 (перекреслено), Micholové Hory, č. 34, okr. Tachov. Č.j. 55462/62; Č.j. 66753/1963. Hodnost: voj. 1 Čs. arm. sb. v SSSR”.

У “Žadosti o přidělení rodinného domku” від 15. 4. 1949 року, адресованій Міністерству народної оборони ЧСР, вона наводить: “Nesnažela jsem teror maďarských fašistů a proto jsem uprchla do SSSR. Když se mi vyskytla příležitost, ihned jsem se hlásila do Čs. armády, abych svou schopností pomohla v boji proti okupantům“. Далі вона наводить: „Byla jsem internovaná sov. úřady za nelegální přechod sov. hranice. Zúčastnila jsem se bojů v polním útvaru a prodělala celou frontu v 3. brigádě v polní peкарně ve funkci peкаře” [2].

11 вересня 1945 р. Марія Могорита подала заяву про надання їй чехословацького громадянства для себе і свого сина Василя, народженого 6 серпня 1945 р. Тоді вона жила за адресою: Dolní Žadnov, č. 101, okr. Mariánské Lázně. Міністерство внутрішніх справ ЧСР надало їм громадянство 26 лютого 1946 р.

У Посвідці (Osvěčení) про громадянство не були зараховані роки її перебування в радянських тюрмах і таборах, тому в серпні 1962 р. вона звернулася до Військового історичного архіву із заявою про надання їй нової посвідки із зарахуванням і цієї доби. Нова посвідка їй була потрібна для пенсійної справи. У листопаді 1962 р. Військовий історичний архів у Празі підтвердив, що для пенсії їй зараховується доба “od 16. dubna 1940 do 13. července 1944 jako doba pobytu ve spojeneckých zemích, od 14. července 1944 do 8. května 1945, jako příslušniku Čs. zahraniční armády v SSSR” [2].

Більш докладні відомості про долю Марії Могорити та долю її сина Василя мені невідомі.

З поваги до новознайдені батьківщини своєї матері Степан Рак разом зі своїм колегою Альфредом Стрейчком вирішили дати два безгонорарні концерти своєї найуспішнішої програми “Слава Коменському” 2 травня 2010 р. – в Ужгороді, а 4 травня – в Хусті. Два місяці перед цими датами мною було узгоджено концерт з найвищими представниками Обласної державної адміністрації в Ужгороді та мером міста Хуста. І в Ужгороді, і в Хуст були направлені пропагандійні ма-

теріали і навіть окремі статті для засобів масової інформації. Степан Рак по-дитячому тішився на свою першу подорож в край своїх рідних батьків, на зустріч із братом Володимиром, сестрою Любою, тіткою Анною, цілою армією двоюрідних братів і сестер, яких вже раніше відвідав його син Ян-Матей Рак. Крім двох запланованих концертів, він вирішив дати ще третій поза планом – в рідному селі своєї матері Олександрівці.

Для закарпатських концертів гітарист підготував добірку місцевих пісень у власній обробці для гітари. Видавництво “Коменіус” у Фульнеку на Моравії спеціально до закарпатських концертів видало 8-сторінковий україномовний буклет зі статтями про Степана Рака, Альфреда Стрейчка та Яна Амоса Коменського – з їх кольоровими портретами.

Все це було вже підготовлено, навіть квитки на літак з Праги в Кошиці і назад закуплені, а з Кошиць до Ужгорода забезпечено транспорт дипломатичною машиною, щоб оминати черги на кордоні.

За тиждень перед концертом з Ужгорода надійшла вимога змінити дату концерту, а 26 квітня 2010 р. (п’ять днів перед планованим приїздом артистів на Закарпаття) від мера міста Хуста Михайла Джанди надійшло на моє ім’я таке повідомлення: “Інформуємо Вас, що, на жаль, протягом 3-5 травня цього року ми не зможемо забезпечити належну організацію вищезгаданого концерту. Це пов’язано з тим, що протягом травня, в тому числі й 3-5 числа ми змушені бути задіяні в організації приїзду двох делегацій з міста Сніна (Словаччина) та міста Леско (Польща). Саме з цими містами у нас встановлені дружні відносини і вони є нашими партнерами по співробітництву. Натомість пропонуємо Вам приїзд учасників концерту до нашого міста в жовтні цього року, коли будуть проходити урочистості до Дня міста. Вважаємо цей варіант найбільш вдалим і для вас, і для нас. З повагою Михайло Джадда”.

Мої телефонні дзвінки в Ужгород і Хуст з вимогою змінити таке рішення, виявились “голосом вопіючого в пустелі”. Концерти були відкликані на велике розчарування Степана Рака, Альфреда Стрейчка й інших людей в Чехії та Словаччині, причетних до їх організації.

Коментуючи цей справжній скандал, провідний закарпатоукраїнський журналіст О. Гаврош в пресі заявив: “Закарпаття вкотре продемонструвало свою загумінковість. Маючи перед усім світом показати, якого видатного таланта дала наша земля, воно не тільки не використало цього шансу, а ще й втрапило у конфуз. А поміж тим 21

червня Степан Рак матиме концерт у Києві. Там ладні платити немалі гроші, аби почути гру відомого гітариста. М. Мушинка не втрачає надію, що всевітньо відомий пражанин закарпатського походження таки зіграє в Ужгороді та Хусті. Ясна річ, якщо ставлення до його концертів буде зовсім інакшим”.

Не лише Мушинка, але ціле Закарпаття надіється. А надія вмирає останньою.

Джерела та література:

1. Архів Православного Кафедрального храму св. Кирила і Методія в Празі, спр. “Opis matrik narozených a křtěných ve farnosti pražské od roku 1916 do roku 1949”.

2. Військовий історичний архів в Празі, спр. “Os. spis “255” M. Mohoritové”.

3. Державний архів Закарпатської області, ф. 3868, спр. 916467.

4. Довганич О. Так ламалися долі репресованих закарпатців / О. Довганич. – Ужгород : Гражда, 2008. – 292 с.

5. Karásková. Romantik s tajemstvím // [Електронний ресурс], режим доступу: www.stepanrak.cz.